

שער לאקדמיה – תש"ף סמסטר ב'

שם קורס בעברית: אסלאם ויהדות במזרח התיכון הביניימי - מבט היסטורי והשוואתי
שם הקורס באנגלית: Islam and Judaism in the Medieval Middle East: a Comparative Historical Perspective
מספר הקורס: 520.5.0116
נקו: 2
אופן הוראה: שיעור
מספר שעות שיעור: 39
מרצה: ד"ר רחל חסון

יעדי ההוראה: עיון בקשרים בין יהדות ואסלאם, במגעים בין מוסלמים ויהודים במאות 7-15 ובהדדיות שלהם כיום. חלק מן הקורס יוקדש להיסטוריה של הקהילות היהודיות במזרח התיכון ויחסייהן עם הסביבה המוסלמית: מוחמד ויהודי ערב, מעמדם של יהודים במדינה המוסלמית, ארגונה של הקהילה היהודית, צמיחתן של הקראות וה"צופיות היהודית" בהשפעה מוסלמית, שערוב, התאסלמות, פולמוס בינדתי, ועוד. חלקו השני יוקדש לסוגיות משותפות במבט משווה: קוראן ותורה, שריעה והלכה, שהאדה ומוות על קידוש השם ומעמד האישה בשתי התרבויות.

דרישות: השתתפות פעילה בשיעורים על בסיס קריאה שוטפת במאמרים, הגשת 5 דו"חות קריאה (בהיקף של כחצי עמוד), בחינה מסכמת. חלק מחומרי הקריאה מקוונים ונגישים דרך אתר הספרייה, חלקם שמורים באתר, שכולל קריאה נוספת לקריאת החובה. הקריאה הנדרשת מופיעה בסילבוס להלן.

תלמידים שלא למדו מבוא לדת האסלאם מתבקשים להשלים נושאים רלוונטיים באמצעות קריאה בספרות יסוד כגון: שיחות על האסלאם, ועוד שיחות על האסלאם, של חוה לצרוס-יפה בהוצאת האוניברסיטה המשודרת, או האסלאם – מבוא היסטורי, של נחמיה לבציון, דפנה אפרת ודניאלה טלמון-הלר בהוצאת האוניברסיטה הפתוחה, או אסלאם של מירי שפר.

הרכב ציון הקורס:

5% השתתפות פעילה; 25% דו"חות קריאה (יוגשו בחמישה שיעורים לפי בחירתכם, לפני השיעור); 70% בחינה מסכמת. ציון עובר בקורס: 56. דו"חות הקריאה והשתתפות פעילה יחושבו כחלק מן הציון הסופי ללא קשר לציון המבחן.

סילבוס:

1. מבוא; ירושלים ביהדות ובאסלאם

(א) ברנארד לואיס, "המורשה היהודית-אסלאמית", פעמים 20 (1984): 3-13.

(ב) ש"ד גויטיין, "ירושלים בדתיות המוסלמית", הארץ אוקטובר 1967.

מומלץ: ברנארד לואיס, "האסלאם ודתות אחרות", בתוך: היהודים בעולם האסלאם (תרגום מרים שקד), ירושלים 1996, 11-63 (ספריית ארן, משאב אלקטרוני) או: Bernard Lewis, "The Muslims and the Jews," in Semites and Anti-Semites, London 1999, 117-139

או בתרגום לערבית, פרק 4 מתוך: ברנארד לויס, الساميون والمعادون للسامية, ترجمة: محمد محمود عمر.

2. מוחמד והיהודים

- (א) מיכאל לקר, מוחמד והיהודים, ירושלים 2014, עמ' 11, 21-29, 209-212.
- (ב) רוזי פארט, מוחמד והקוראן, תרגום מגרמנית: א. קופילביץ', ירושלים 2015 [1958], 114-128, 142-146.
- (ג) אורי רובין, "כיוון התפילה באסלאם: לתולדותיו של מאבק בין-פולחני," היסטוריה 35 (תש"ס): 5-9.

להרחבה: Gordon G. Newby, "The Jews of Arabia at the Birth of Islam," in A History of Jewish-Muslim Relations From the Origins to the Present, ed. Meddeb and B. Stora, Princeton & Oxford 2013, pp. 43(39)-50. (משאב אלקטרוני)

3. יהודים במדינה המוסלמית (עד מאה 10) – מעמד משפטי והנהגה

- (א) מרק כהן, בצל הסהר והצלב, חיפה 2001, 97-127.
- (ב) חוזה עמר ע"פ טרטושי (מ' 1126, מקור + תרגום) אן ע"פ אלשאפעי (מ' 820), מתוך נחמיה לבציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון-הלר, האסלאם – מבוא להיסטוריה של הדת, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה 2016 (מהדורה מעודכנת זמנית), 136-140.
- (ג) מנחם בן-ששון, צמיחת הקהילה היהודית בארצות האסלאם: קירואן, 800—1057, ירושלים תשנ"ז, 388-400.

להרחבה: אוריאל סימונסון, "בין היפרדות להיטמעות – חוזה עמר בהקשריו התרבותיים והחברתיים," היסטוריה 35 (2015): 31-64 (מקוון); Milka Levy-Rubin, "Shurut `Umar: from Early Harbingers to Systematic Enforcement," in Beyond Religious Borders, ed. D.M. Freidenreich and M. Goldstein, Philadelphia 2012, 30-44.

4. "חברה ים-תיכונית" – יהודים במדינה הפאטמית והאיובית

- (א) ש"ד גויטיין, "חיי הציבור היהודיים לאור כתבי הגניזה," ציון כ"ו (תשכ"ה): 170-179, אן: S.D. Goitein, "Minority Self-Rule and Government Control in Islam," Studia Islamica 31 (1970), pp. 109-116.

(ב) מרק כהן, בצל הסהר והצלב, חיפה 2001, 176-187.

להרחבה: להיכנס לאתר גניזת קהיר דרך "פרוייקט פרידברג לחקר הגניזה" (חינמי, דורש קביעת סיסמא) <https://fgp.genizah.org>

5. יהודים במגרב

- (א) קמילה אדנג, "ייחסו של אבן חזם אל היהדות", פעמים 61 (תשנ"ה) 48-37.
[http://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_61.3\(1\).pdf](http://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_61.3(1).pdf)
- (ב) שולמית אליצור, שירת החול העברית בספרשד המוסלמית, האוניברסיטה הפתוחה 2004, 68
74 –
- (ג) פרידמן, משיחיות ושמד, 24-31.

6. כיתתיות יהודית תחת השפעה מוסלמית - הקראים

- (א) דניאל י. לסקר, "הקראי כ'אחר' היהודי", פעמים 89 (תשס"ב): 106-104, 99-97.
- (ב) יורם ארדר, דרכים בהלכה הקראית הקדומה, תל אביב 2012, 11 – 17.
- להרחבה: חגי בן-שמאי, "הקראים והמזרח. מגמות בחקר הקראות והקראים", פעמים 89 (תשס"ב): 5-18; "הקרע בין העדה הרבנית לעדה הקראית", ציון 78 (2013): 349-321.
- #### 7. "חסידות" יהודית תחת השפעה צופית – ר' אברהם בן הרמב"ם וחוגו
- (א) ש"ד גויטיין, "רבנו אברהם בן הרמב"ם וחוגו החסידי", תרביץ לגי (תשכ"ד), 181-197.
- (ב) נסים דנה, (מבוא תרגום והערות), ספר המספיק לעובדי השם לרבי אברהם בן הרמב"ם, רמת-גן 89, 19, 37-48.
- להרחבה: יוסף ינון-פנטון, "הרמב"ם ובנו הראב"ם – המשכיות ושוני", בתוך: הרמב"ם: שמרנות, מקוריות, מהפכנות, ירושלים תשס"ט, 17-36 (עותק אלקטרוני).

חלק ב: אסלאם-יהדות במבט משווה

- #### 8. הסיפור המקראי והסיפור הקוראני במבט השוואתי - משה ובני ישראל / מוסא ובנו אסראיל
- (א) קוראן, סורת אלמאאדה (סורה 5, "השולחן הערוך"); תורה, ספר במדבר, פרקים יג-יד' (פרשת "שלח"). תרגום עברי לקוראן: אורי רובין, 2002;
<http://www.urirubin.com/publications> (הספר העברי לתורה (الكتاب المقدس, العهد القديم)
- : <http://www.enjeel.com/bible.php?op=read&bk=1>
- (ב) יאיר שיפמן, "סיפור משה בתורה ובקוראן: השוואה בין שמות א-ב' ובין סורה 29, פסוקים 2-28, "במכללה" 10 (2008): 153-169.
- (ג) אביבה שוסמן, "הצצה אל עולם 'סיפורי הנביאים' במסורת האסלאם", ג'מאעה ט"ו (2006): 86-92, 106.
- להרחבה: אורי רובין, "ארץ ישראל ובני-ישראל במקורות האסלאם", קשת החדשה 2 (2002): 106-

113

9. תורה וקוראן: קריאה, לימוד, העתקה, שמירה וגניזה במבט משווה

- (א) חוה לצרוס-יפה, יהדות-אסלאם—אסלאם יהדות, תל אביב: הוצאת האוניברסיטה המשודרת 2003, עמ' 17-28.
- (ב) דניאלה טלמון-הלר, "ישתחו אפיים ארצה כאשר קוראים אותו בפניהם" (סורה 17, פס' 107). קריאה בקוראן וקריאה בתורה במזרח התיכון הביניים – הערות משוות, "פעמים 132 (תשע"ג): 125-155.

10. פולמוס בינדתי: טענות מוסלמיות נגד התורה והיהדות; תשובות יהודיות

- (א) משה פרלמן, "הפולמוס בין האסלאם ליהדות בימי הביניים", בתוך: סופרים מוסלמים על יהודים ויהדות, עורכת ח. לצרוס-יפה, עמ' 119-142 (משאב אלקטרוני) לקוראי ערבית: סמואל אלמגרב, אפחאם אליהוד, תחקיק מ.א. אלשאמי, אלקאהרה (באתר).
- להרחבה: אליעזר שלוסברג, "יחסו של רמב"ם אל האסלאם", פעמים 42: 42-56; לצרוס-יפה, עולמות שזורים, ירושלים 1998, 30-60.

<http://www.kotar.co.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=98669581&sSelectedTab=tBookInfo#1.0.5.fitwidth>

11. הלכה ושריעה

- (א) חוה לצרוס-יפה, "בין הלכה ביהדות להלכה באסלאם, על כמה הבדלים עיקריים ומשניים", תרביץ נא (תשמ"ב): 207-225.
- <http://www.jstor.org/stable/pdf/23595986.pdf?acceptTC=true>
- (ב) Mohamed Hawary, "Prayer in Judaism and Islam," "Shabbat and Friday in Judaism and Islam," in A History of Jewish-Muslim Relations From the Origins to the Present, ed. Meddeb and B. Stora, Princeton & Oxford 2013, 713-725.
- משאב אלקטרוני

להרחבה: אביעד הכהן, "היבדלות ופתיחות בחיי המשפט", מעיל תשב"ץ. מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, 111-126;

12. מעמד האישה

- (א) אמיר אשור, "הגנה על זכויות האישה על פי הסכמי נישואין מן הגניזה הקהירית ומקורות ערביים מקבילים", ג'מאעה יט (תשע"א): 7-36.
- (ב) יוחנן פרידמן, "נישואים בין-דתיים בהלכה המוסלמית הקדומה". האקדמיה הלאומית למדעים, איגרת נובמבר 2001, 10-14.

12. שהאדה וקידוש השם

א) איתן קולברג, "מות קדושים והקרבה עצמית באסלאם הקלאסי", פעמים 75 (תשנ"ח): 5-26.

ב) אברהם גרוסמן, "קידוש השם במאות הי"א והי"ב: בין אשכנז וארצות האסלאם", פעמים

75 (תשנ"ח): 27-38

להרחבה: אמיר מזור, "ידיעה חדשה: התאסלמותו מאונס של הרמב"ם", פעמים 110 (תשס"ז):

5-8. או: אמיר מזור, בלוג להיסטוריה חברתית (באתר).